

ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Шумська Світлана Степанівна,

д.е.н., доцент,

провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

м. Київ, Україна

Вступ. Світова практика та численні дослідження екзогенних та ендогенних чинників, що формують траєкторії сталого економічного розвитку різних за розвитком країн, вказують на те, що досягнення поставленої цілі суттєво впливає на добробут населення. Не зважаючи на успіхи, яких досягнула Україна на цьому шляху, на сучасному етапі у неї все ще залишається багато внутрішніх невирішених проблем, нагромаджених дисбалансів, які стримують темпи розвитку [1-3]. У напрямку поліпшення добробуту населення це потребує активізації реформ у сфері доходів населення, зменшення їх диференціації, прискорення формування й розвитку середнього класу в країні.

На добробут населення України, окрім фундаментальних внутрішніх та глобальних чинників, мають суттєвий вплив різні зовнішні фактори. На сучасному етапі проявом реалізації серйозних зовнішніх загроз стали Covid-19 та військова агресія Росії. Варто підкреслити, що у відповідь на дуже сильний негативний вплив цих факторів діє інший зовнішній чинник – міжнародна гуманітарна й фінансова допомога, – позитивна роль якого у стримуванні деструктивних ефектів війни та пандемії зменшує масштаби негативних наслідків.

Мета роботи. Метою статті є відстеження негативних ефектів впливу зовнішніх факторів пандемії Covid-19 та військової агресії РФ на рівень і якість життя українців та відображення надзвичайно важливої ролі міжнародної підтримки України, її впливу на добробут населення.

Матеріали та методи. Інформаційною базою слугували статистичні дані

українських та зарубіжних джерел, результати аналізу соціологічних опитувань, аналітичні та наукові публікації.

Результати та обговорення. Реалізація глобального ризику – *поширення вірусу Covid-19 в Україні* – призвела до зменшення реальної ресурсної бази формування добробуту населення. Так, хоча й зростання сукупних доходів в номінальному вимірі й демонструвало висхідну тенденцію, однак реальні доходи почали зменшуватись. Після зростаючого тренду реального наявного доходу населення в Україні і стабілізації його змін у 2017-2018 рр. на позначці 10,9% за рік (рис.1), внаслідок негативного впливу пандемії Covid-19 темпи уповільнились до 4,5-4,3% у 2020-2021 рр. [4]

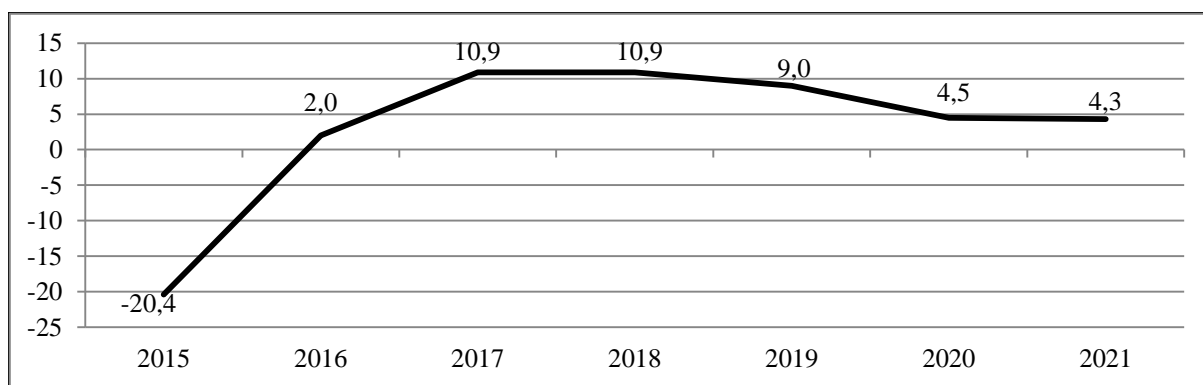

Рис.1. Зміна реального наявного доходу населення в Україні (у % до попереднього року).

Джерело: [4].

В результаті застосування владою упродовж трьох років комплексу заходів стримування пандемії номінальні доходи населення у 2021 р. становили 4698,6 млрд.грн, витрати – 4876,0 млрд.грн, відбулось зменшення заощаджень – 177,4 млрд.грн.; наявний дохід у розрахунку на одну особу становив 86016 грн. [4]

Слід зазначити, що пандемія по різному вплинула на різні верстви населення, збільшивши розшарування за показниками середньодушових показників витрат і ресурсів, це знайшло відображення у зростанні показників диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту (табл. 1) у 2021-му порівняно із допандемічним 2018-им роком.

Диференціація життєвого рівня населення України*

	2018	2019	2020	2021
Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	2,0	2,1	2,0	2,1
Квінтільний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,3	3,5	3,5	3,5

*без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки

Крим та м. Севастополя

Джерело: [5].

Ефекти різного впливу COVID-19 на бюджети українських родин підтверджують різні опитування. Наприклад, хоча й за результатами відповідей респондентів на блок запитань міжнародного проекту дослідження “Євразійський барометр” [6], який проводив “Центр “Соціальний моніторинг”, чітко визначеної закономірності зв’язку між величиною доходу та силою впливу пандемії на сімейний бюджет експертами не виявлено, однак було підтверджено, що вплив відчули різні групи опитаних (за доходами, соціальним статусом, зайнятістю, місцем проживання) з тією різницею, що зміст і обсяг потреб, які вони звикли задовольняти є істотно відмінними [7].

На запитання стосовно *негативного впливу пандемії на бюджети їхніх сімей* респонденти відповіли [7]: а) ствердно 40,5%, з них відмітили наявність “дуже серйозного” негативного впливу – 8,7%, наявність “серйозного” негативного впливу – 31,8%; б) понад третина (35,6%) також зазначили про негативний вплив пандемії на їхні родинні бюджети, однак оцінили його як “не дуже серйозний”; в) лише кожен п’ятий (22,2%) заперечив наявність негативного впливу на бюджет своєї сім’ї.

Зокрема, негативний (“дуже серйозний” або “серйозний”) вплив на бюджети найбільше відчули [7]: зайняті респонденти (42,6%) та респонденти, які оцінили свій соціальний статус як найвищий – 56,6%; респонденти, які оцінили свій дохід, як такий, що добре покриває їхні потреби і дає можливість

багато заощадити – 49,0%.

Пандемія менше позначилася на бюджетах сільських сімей [7]: серед опитаних у сільській місцевості питома вага осіб, які зазначили “дуже серйозний” або “серйозний” негативний вплив пандемії на сімейні бюджети, становить 36,3%; натомість в обласних центрах цей показник сягає 43,8%, у містах – 41,2%. Негативний вплив на бюджети гостріше відчували жителі Сходу України (44,5% обрали варіант відповіді “дуже серйозний” або “серйозний” негативний вплив), на Півдні країни питома вага таких відповідей є найменшою серед інших регіонів і становить відповідно 35,1% [7].

Надзвичайно великий негативний ефект на траєкторію стійкого розвитку України та добробут кожного українця має такий зовнішній фактор як **військова агресія Росії**. В результаті війни перед різними регіонами України постали різні виклики. В зонах активних бойових дій гостро відчуються гуманітарні проблеми, виживання і втрати серед цивільних осіб. Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН) за період із 24 лютого до 14 серпня 2022 р. зафіксувало 13212 випадків загибелі або поранення цивільних осіб в Україні: 5514 загиблих і 7698 поранених. Серед загиблих: 147 дівчаток і 170 хлопчиків, а також 39 дітей, стать яких не вдалось встановити [8].

На більш безпечних територіях руйнування економічного зв'язків та інфраструктури, масове переміщення населення всередині країни та потоки біженців демонструють широкомасштабні процеси втрати зайнятості та доходів. За оцінками МОП від початку війни було втрачено 30% усіх робочих місць. Зважаючи на експертні оцінки щодо зниження ВВП на 35-45% існує реальна проблема тиску на систему соціального захисту (зменшення надходжень і збільшення видатків бюджету).

На допомогу у вирішенні даної проблеми прийшли міжнародні партнери України, які надають під час війни значні обсяги фінансової допомоги безпосередньо на фінансування бюджетних витрат (окрім витрат на воєнні цілі). За оперативними даними міністерства фінансів України станом на 27 липня 2022 р. (табл.2) за допомогою зовнішніх ресурсів профінансовано

половину видатків бюджету – 12,7 млрд дол США [9].

Таблиця 2

Джерела фінансування державного бюджету України в період війни

	млн дол. США	%
МФО (МВФ, Світовий банк, ЄІБ)	2971	11,7
Країни (двосторонні угоди, гранти та гарантії)	9760,5	38,6
НБУ	8101	32,0
ОВДП (включаючи військові облигації)	4485	17,7
<i>Всього, станом на 27 липня 2022 р.):</i>	<i>25317,5</i>	<i>100,0</i>

Джерело: [9].

Про здійснення додаткових до державних грошових виплат населенню Україна домовилась з такими міжнародними організаціями як ЮНІСЕФ, УВКБ ООН, Всесвітня продовольча програма, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародна організація з міграції. Були узгоджені програми на загальну суму 9,6 млрд гривень. За рахунок цих коштів більше 2 млн людей з найбільш вразливих категорій, що постраждали внаслідок війни, отримають виплати в розмірі від 2200 до 2500 гривень на місяць строком від 1 до 3 місяців. Такі групи виділили ще під час пандемії COVID-19, це: багатодітні родини; родини, які виховують дітей з інвалідністю; літні люди з низькими доходами та інші. Кожну з них бере на себе та чи інша міжнародна організація і надає їм грошову виплату [10].

Про важливість і напрями фінансової підтримки уже в перший місяць вторгнення й бойових дій свідчать результати соціологічного опитування “Фінансова допомога під час війни”, що проводилося з 18 по 24 березня 2022 р. спільно з UNICEF і яке було орієнтовано на використання організацією результатів для розробки програми фінансової підтримки молодих людей і сімей з України, що постраждали від нападу Росії [10].

В опитуванні взяли участь 5370 U-репортерів віком 14–34 роки. Станом на 24 березня майже половина респондентів (41,8%) були змушені залишити постійне проживання в Україні. Залишились у постійному місці проживання в

Україні 48,2% опитаних; тимчасово змінили поточне місце проживання в межах України – 24,9%; тимчасово оселилися в іншій країні – 16,9%; інше – 10% [10]. Після місяця війни, як показав аналіз результатів, українці потребували матеріальної допомоги, насамперед, у вигляді продуктів харчування – 39,5%; проживання – 27,2%; ліків – 18,9%; одягу – 18,1%; засобів гігієни – 13,1%; інше – 10,7%. Молодь надавала перевагу саме фінансовій підтримці як способу доступу до гуманітарної допомоги – 82,4% респондентів, у формі товарів і послуг – 17,6%. Отримали допомогу готівкою/безготівковим варіантом (на картку) 75,1% респондентів, у формі товарів і послуг – 24,9% [10].

Абсолютна більшість опитаних (96,1%) заявила, що допомога задовольнила їхні потреби (повністю – 51,5%; частково – 44,7%). Респонденти використали фінансову допомогу на: харчування – 50,8%; благодійність – 26,9%; проживання – 22,9%; засоби гігієни – 19,3%; одяг – 11,3%; переїзд – 10%; ліки – 9,3%; комунальні послуги – 6,6%; не витрачали – 14% [10].

Через *Механізм цивільного захисту ЄС* (станом на 11 серпня 2022р.) за даними Єврокомісії вже скоординовано доставку Україні 66 224 тонн допомоги в натуральній формі з 30 країн [11]. Серед останніх нових пропозицій Україні від держав-членів ЄС через Механізм розглядаються: лікарняні ліжка та гігієнічні набори з Австрії; машина швидкої допомоги та медичне обладнання з Норвегії; обладнання для притулків з Фінляндії; засоби індивідуального захисту з Німеччини; ліки з Чехії та Словаччини; генератори електроенергії з Італії та обладнання для енергопостачання з Франції [11].

Висновки. Зважаючи на значні негативні наслідки від таких зовнішніх факторів як пандемія Covid-19 та широкомасштабна військова агресія РФ, ефекти гуманітарної і фінансової допомоги окремих людей, урядів різних країн, міжнародних фінансових організацій з перших днів війни дали можливість українцям вистояти, підтримати необхідний рівень життя, пристосуватись до нових складних умов, будувати плани щодо повоєнного відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макроперспективи ендогенізації економічного розвитку України : колективна монографія / за ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України М. І. Скрипниченко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2021. – С.386-442. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/mg/355.pdf> ISBN 978-966-02-9735-7.
2. Геєць В. М., Скрипниченко М. І., Шумська С. С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі MIP SCOREBOARD та модельні оцінки їх впливу на зростання та стабільність. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Збірник наукових праць. 2020. Том 2. № 33. С. 296–305. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v2i33.206956>
3. Шумська С. С. Інфляція чи ревальвація: яке з двох лих менше? (емпіричний аналіз впливу на економіку). *Економіка і прогнозування*. 2005. № 3. С. 127–146. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_05_3_127_uk.pdf.
4. Доходи та витрати населення у 2021 році. Державна служба статистики України. Експрес-випуск. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Диференціація життєвого рівня населення. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/duf/arh_duf_u.htm
6. Eurasia Barometer. [Electronic resource]. – Access mode:URL: <http://office.eurasiabarometer.org/>; <http://office.eurasiabarometer.org/new-page-5/national-partner-in-ukraine>
7. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. Вплив пандемії COVID-19 на якість життя українців. *Український соціум*. 2021, 3(78): 132-151. <https://doi.org/10.15407/socium2021.03.132>
8. Ukraine: civilian casualty update. [Electronic resource]. – Access mode: URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-08/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2014%20August%202022%20ENG.pdf>

9. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435

10. Демчук В. С. Дайджест опитувань U-Report: I квартал 2022 р. (національне кіно, цифрові професії, молодь в умовах війни: безпека та волонтерство, фінансова допомога). *Український соціум*. 2022, No 1 (80). <https://doi.org/10.15407/socium2022.01.123>

11. ЄС відзвітував про рекордні понад 60 тисяч тонн життєво необхідної допомоги Україні. *Європейська правда*. 11 серпня 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/08/11/7144838/>